

DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCE IN STUDENTS: PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL APPROACHES

Ahmedova Umida Farhod qizi

1st-year Master's student, Termez State Institute

E-mail: umidaaxmedova983@gmail.com

Phone: +998 77 704 21 19

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18431145>

ARTICLE INFO

Received: 22nd January 2026

Accepted: 29th January 2026

Online: 30th January 2026

KEYWORDS

Professional competence,
student, pedagogical
approach, psychological
approach, emotional
intelligence, integrative
approach, educational
legislation.

ABSTRACT

This article analyzes the pedagogical and psychological approaches to developing professional competence in students. The theoretical foundations of competence (Boyatzis, Shulman, Kolb, Goleman, Maslow, Kegan, Mezirow) are discussed, and the structure and components of professional competence (knowledge, practical skills, personal qualities, socio-psychological skills) are detailed. Pedagogical and psychological methods, integrative approach, and practical recommendations are provided. Educational legislation, is also considered.

TALABALARDA KASBIY KOMPETENTSIYANI RIVOJLANTIRISH: PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Ahmedova Umida Farhod qizi

Termiz davlat instituti 1-bosqich magistranti

E-mail: umidaaxmedova983@gmail.com

Telefon: +998 77 704 21 19

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18431145>

ARTICLE INFO

Received: 22nd January 2026

Accepted: 29th January 2026

Online: 30th January 2026

KEYWORDS

Kasbiy kompetentlik, talaba,
pedagogik yondashuv,
psixologik yondashuv,
emotsional intellekt,
integrativ yondashuv, ta'lim
qonunlari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning pedagogik va psixologik yondashuvlari tahlil qilinadi. Kompetentlikning nazariy asoslari (Boyatzis, Shulman, Kolb, Golman, Maslou, Kegan, Mezirov) ko'rib chiqilgan, kasbiy kompetentlik tarkibi va komponentlarini, ya'ni bilim, amaliy ko'nikmalar, shaxsiy xislatlar, ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar batafsil ta'riflangan. Pedagogik va psixologik metodlar, shuningdek, integrativ yondashuv va amaliy tavsiyalar keltirilgan. Ta'lim jarayonida normativ-huquqiy hujjatlar ham e'tiborga olingan.

Kasbiy kompetentlik zamonaviy ta'limning eng muhim maqsadlaridan biri bo'lib, talabalarning nafaqat nazariy bilim va amaliy malakasini, balki shaxsiy, ijtimoiy va psixologik ko'nikmalarini rivojlantirishni nazarda tutadi. Boyatzis (1982) nazariyasiga

ko'ra, kompetentlik – bu insonning ma'lum faoliyat doirasida samarali ishlashini ta'minlovchi bilim, ko'nikma va shaxsiy xususiyatlar majmuasidir. Shu nuqtai nazardan, universitet pedagoglari oldida talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirish vazifasi ayniqsa dolzarb bo'lib, zamonaviy ish bozorining murakkab talablariga javob bera oladigan mutaxassislarni tayyorlashni ta'minlaydi.

Shulman (1987) kasbiy kompetentlikni bilim, pedagogik tajriba va shaxsiy malakalarning integratsiyasi sifatida ta'riflaydi. Talabalar nafaqat nazariy bilimga ega bo'lishlari, balki ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va jamoada ishlash kabi ijtimoiy-psixologik ko'nikmalarni ham rivojlantirishlari lozim. Goleman (1995)ning emotsional intellekt nazariyasiga ko'ra, shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish talabanning professional samaradorligini oshiradi va stressli vaziyatlarda samarali ishlash qobiliyatini mustahkamlaydi.

Kasbiy kompetentlik tarkibida bir nechta asosiy komponentlar mavjud:

- bilim va nazariy tayyorgarlik,
- amaliy ko'nikmalar,
- shaxsiy xislatlar (mas'uliyat, ijodkorlik, stressga chidamlilik)
- ijtimoiy-psixologik ko'nikmalar (muloqot, rahbarlik, jamoada ishlash).

Har bir komponent talabanning professional faoliyatdagi muvaffaqiyati uchun muhim hisoblanadi va ularni integrativ tarzda rivojlantirish lozim. Misol uchun, Kolb (1984)ning tajribaga asoslangan o'rganish nazariyasi shuni ko'rsatadiki, amaliy mashg'ulotlar, simulyatsiyalar va loyiha ishlari talabalarga bilimni amalda qo'llash imkonini beradi, bu esa kompetentlikni yanada mustahkamlaydi.

Pedagogik yondashuvlar talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Biggs (1999) ta'kidlashicha, interaktiv pedagogik metodlar talabalarni faol ishtirokga jalb qiladi, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi va murakkab vazifalarni hal qilishga o'rgatadi. Loyiha ishlari, case-study metodlari va laboratoriya mashg'ulotlari talabalarining amaliy ko'nikmalarini oshiradi, "mentor feedback" esa bilimlarni mustahkamlash va talabanning o'zini mustaqil his qilishini rag'batlantiradi. "Mentor feedback" – bu mentor (ustoz, murabbiy, tajribali mutaxassis) tomonidan talaba yoki yosh mutaxassishga beriladigan tizimli va maqsadli fikr-mulohazadir. Ya'ni, talabanning bajargan ishi, qarorlari, xatolari, kuchli va zaif tomonlari haqida rivojlanishga yo'naltirilgan tahliliy izoh berish jarayoni.

Shulman pedagogik tajribani kasbiy kompetentlikning ajralmas qismi sifatida ko'radi, chunki ta'lim jarayonidagi amaliyot va nazariy bilimlar uyg'unlashganida talabalar ish bozoriga tayyor bo'ladi.

Psixologik yondashuvlar ham kasbiy kompetentlikni shakllantirishda katta ahamiyatga ega. Motivatsiya, o'z-o'zini baholash, stressga chidamlilik va emotsional intellekt talabanning professional tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi. O'z-o'zini baholash va refleksiya mashg'ulotlari talabalarni o'z malaka va xatolarini anglashga o'rgatadi va o'quv jarayonida faol ishtirok etishga rag'batlantiradi. Abraham Maslouning (1943) motivatsiya nazariyasiga ko'ra, talabalarining ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlarini qondirish ularning faoliyatga jalb qilinishini oshiradi. Ya'ni, talabalarining ijtimoiy va shaxsiy ehtiyojlari qondirilgan taqdirdagina ular o'quv faoliyatida faolroq ishtirok

etadilar. Masalan, universitetda talabalar uchun ijobiy psixologik muhit yaratilsa, ularning fikrini erkin bildirishiga imkon berilsa va yutuqlari o'qituvchi tomonidan e'tirof etilsa, talabalar o'zlarini jamoaning muhim a'zosi sifatida his qiladilar. Bu esa ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va dars jarayonida faol qatnashishiga turtki bo'ladi. Natijada talaba nafaqat topshiriqlarni bajarishga, balki qo'shimcha loyiha va tadqiqot ishlarida ham tashabbus ko'rsatadi.

Golman (1995)ning yondashuvi bo'yicha, emotsional intellektni rivojlantirish talabalarga ijtimoiy vaziyatlarda moslashish va samarali kommunikatsiya qilish imkonini beradi. Bu esa jamoada ishlash, rahbarlik qilish va kasbiy vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Daniel Golman tomonidan ilgari surilgan emotsional intellekt (EI) konsepsiyasi shaxsning nafaqat intellektual salohiyati, balki emotsiyalarni anglash, boshqarish va ijtimoiy munosabatlarda samarali qo'llash qobiliyatini ham muhim omil sifatida ko'rsatadi. Golman emotsional intellektni besh asosiy komponentga ajratadi:

Ushbu komponentlar talabalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi va kasbiy faoliyatga tayyorlanishida muhim rol o'ynaydi. Emotsional intellekt rivojlangan talabalar o'z his-tuyg'ularini anglay oladi va stressli vaziyatlarda o'zini nazorat qilish qobiliyatiga ega bo'ladi. Masalan, imtihon yoki jamoaviy loyiha jarayonida yuzaga keladigan bosim va ziddiyatlar emotsional intellekti yuqori bo'lgan talabalar tomonidan konstruktiv tarzda hal etiladi. Bunday talabalar muammoga hissiyot bilan emas, balki mantiqiy va vazmin yondashadi, bu esa o'quv jarayonida samaradorlikni oshiradi.

Shuningdek, talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishda qonunchilik va normativ-huquqiy hujjatlar ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2019) ham ta'kidlaydiki, oliy ta'lim muassasalari talabalarni zamonaviy ish bozoriga tayyorlash, ularning shaxsiy va professional kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha samarali pedagogik va psixologik metodlarni joriy etishi

majburiydir. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayoni nafaqat nazariy bilimni, balki amaliy va psixologik kompetentlikni ham shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

Integrativ yondashuv talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishning eng samarali usuli hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, faqat pedagogik metodlarni qo'llash yoki faqat psixologik qo'llab-quvvatlash yetarli emas. Masalan, loyiha ishlari bilan birgalikda o'z-o'zini baholash va mentor feedback tizimi qo'llanganda talabalarining amaliy ko'nikmalari, shaxsiy xislatlari va ijtimoiy ko'nikmalari bir vaqtda rivojlantiriladi. Shu nuqtai nazardan, integrativ yondashuv nafaqat bilim va ko'nikmalar, balki motivatsiya, shaxsiy mas'uliyat va emotsional intellektni ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Talabalarda kasbiy kompetentlikni shakllantirish jarayonida ilmiy tadqiqotlar va metodologik yondashuvlar ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, Kegan (1982) va Mezirov (1991) transformatsion o'rganish nazariyalari talabalarni tanqidiy fikrlash, o'z qarorlarini qayta ko'rib chiqish va murakkab vaziyatlarda moslashish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Bu yondashuvlar pedagogik jarayonni individuallashtirish va talabaning shaxsiy rivojlanishini maksimal darajada ta'minlash imkonini beradi. Robert Kegan o'zining konstruktiv-rivojlanish nazariyasida shaxs rivojlanishini ongning murakkab bosqichma-bosqich o'zgarishi orqali tushuntiradi. Uning fikricha, inson rivoji bilimning ko'payishida emas, balki insonning voqelikni qanday idrok etishida va unga qanday ma'no yuklashida namoyon bo'ladi.

Kegan talabalarining kasbiy shakllanishini quyidagilar bilan bog'laydi:

- o'z fikrlash uslubini anglash;
- tashqi ta'sirlardan mustaqil qaror qabul qilish;
- murakkab kasbiy vaziyatlarda mas'uliyatni o'z zimmasiga olish.

Misol uchun, pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan talaba dastlab dars jarayonida faqat o'qituvchi ko'rsatmalariga amal qiladi. Kegan yondashuviga asoslangan ta'lim jarayonida esa talaba o'z pedagogik pozitsiyasini shakllantiradi, turli ta'lim usullarini tanqidiy tahlil qiladi, qaysi metod qaysi vaziyatda samaraliroq ekanini mustaqil baholay boshlaydi. Bu jarayon talabaning kasbiy avtonomligi va mas'uliyat hissini rivojlantiradi, bu esa kasbiy kompetentlikning muhim tarkibiy qismidir.

Pedagoglar va psixologlar integrativ yondashuvni qo'llash orqali talabalarining kasbiy kompetentligini oshirish bo'yicha quyidagi metodlarni tavsiya qiladilar: loyiha asosida o'qitish, case-study metodlari, mentorlik, interaktiv seminarlar, refleksiya mashg'ulotlari, psixologik treninglar va emotsional intellektni rivojlantirish mashg'ulotlari. Bu metodlar talabaning shaxsiy, ijtimoiy va amaliy ko'nikmalarini uyg'un rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kelajakda pedagogik jarayonni optimallashtirish va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish orqali talabalarda kasbiy kompetentlikni yanada samarali shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, talabalarda kasbiy kompetentlikni rivojlantirishda ilmiy asoslangan yondashuvlar, pedagogik innovatsiyalar va psixologik treninglar universitetlarda tizimli ravishda joriy etilishi lozim.

Natijada, pedagogik va psixologik yondashuvlarni uyg'unlashtirish talabalarining professional tayyorgarligini sezilarli darajada oshiradi. Talabalar nafaqat nazariy bilimga

ega bo'lib qolmay, balki amaliy ko'nikmalar, shaxsiy xislatlar va ijtimoiy kompetentlikni rivojlantiradi. Bu esa ularni zamonaviy ish bozorining talablariga tayyorlaydi va professional muvaffaqiyatga olib keladi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2019.
2. Biggs, J. (1999). Teaching for Quality Learning at University. Buckingham: Open University Press.
3. Boyatzis, R. E. (1982). The Competent Manager: A Model for Effective Performance. New York: John Wiley & Sons.
4. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence. New York: Bantam Books.
5. Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
6. Shulman, L. S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. Harvard Educational Review, 57(1), 1-22.
7. Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50(4), 370-396.
8. Kegan, R. (1982). The Evolving Self: Problem and Process in Human Development. Harvard University Press.
9. Mezirow, J. (1991). Transformative Dimensions of Adult Learning. San Francisco: Jossey-Bass.